

ські реалії (1917–1925 рр.) / Іван Крупський // Теле- та радіожурналістика. – 2012. – Вип. 11. – С. 32–39.

6. Михайлин І. Л. Нарис історії журналістики Харківської губернії. 1812–1917 / І. Л. Михайлин. – Х.: Колорит, 2007. – 366 с.

7. Михальський І. Твори партійних лідерів та провідних діячів українського національного руху кінця XIX – початку XX ст. як джерело з історії української політичної партії / Ігор Михальський // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії та методики : зб. наук. пр. – К., 2003. – Ч. 10. – Ч. 2. – С. 82–97.

8. Періодичні видання Катеринослава та Катеринославської губернії (1838–1917): список / уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. – Л.; К., 1995. – 154 с.

9. Періодичні видання Подільської губернії (1838–1917): покажчик / уклад. Н. М. Сидоренко, О. Д. Школьна, О. І. Сидоренко, В. В. Фінклер. – Л.; К., 1999. – 70 с.

10. Періодичні видання Полтави та Полтавської губернії (1838–1917): список / уклад. Н. М. Сидоренко, О. І. Сидоренко, О. Д. Школьна. – Л.; К., 1996. – 126 с.

11. Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному навітанні / др. Матвій Стахів. – Нью Йорк; Детройт; Скрантон, 1954. – 104 с.

Б. В. Год

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
(Полтава)

ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМ СУПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОГО ЖИТТЯ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ ЧАСОПИСУ „РІДНИЙ КРАЙ„ (1905-1916 РР.)

Однією з маловивчених сторінок часопису “Рідний край” (1905-1916 рр.) є питання висвітлення його автором проблем суспільно-політичного життя України в перше п’ятнадцятиріччя XX століття. Дослідники часопису (С. Семенко[3] [4], Н. Степаненко[5]) основну увагу концентрували довкола висвітлення культурологічної сторінки видання, тому аналіз публікацій “Рідного краю”, які стосуються проблем політичного життя України в означений хронологічний період є безумовно актуальним, як для журналістикознавства, так і політології та історії.

Метою наукової статті є дослідження комплексу публікацій “Рідного краю”, які стосуються актуальних питань суспільно-політичного життя України початку XX століття.

Від номера до номера редакція журналу “Рідний край” впроваджувала в життя свою програму. Вже саме визначення часопису як політичного, економічного, літературного і наукового тижневика окреслювало коло проблем, що порушувалися в журналі. Однією з першочергових політичних проблем, яка регулярно висвітлювалася на сторінках часопису, була діяльність Думи і функціонування в її складі української фракції. Адже на час виникнення і розгортання діяльності “Рідного краю” національна інтелігенція поклала великі сподівання на Думу, прагнучи добитися розширення демократичних свобод для народу. У часописі подавалася широка інформація про вибори до Державної думи, друкувався короткий виклад виступів українських депутатів стенограми засідань Думи. Редакція “Рідного краю” мала свого кореспондента в Думі – депутата Г.І.Чижевського, тому матеріали, носили достовірний об’єктивний характер, доповнювалися аналітичними коментарями. Так, у статті “Українські послы в Думі”, радо вітаючи створення української фракції в Думі, редакція “Рідного краю” висловлювала сподівання, що українські парламентарі зможуть добитися для свого народу певних покращень: “За проводом Іллі Шрага (посла з Чернігова) зложився гурт послів-українців, щоб разом обговорювати справи та потреби українського народу та щоб потім обороняти ті потреби в Думі. Сподіваємося, що скоро всі послы, вибрані на Україні, покажуть, чи хочуть вони бути правдивими заступниками і оборонцями українського народу” [2, 1906, № 18]. І справді, у виступах свідомих українських депутатів у Думі домінували питання політичних свобод для українського народу, самостійного вирішення своїх культурно-освітніх проблем. Виступи українських парламентаріїв “Рідний край” регулярно друкував на своїх шпальтах, щоб читачі мали змогу не лише стежити за перебігом подій у Думі, а й мати повне уявлення про своїх посланців, оцінити роботу кожного депутата.

Думська фракція стала також місцем пропаганди національно-визвольних ідей серед депутатів-селян з України, а через них і селян-виборців. Значення цього важко переоцінити, якщо взяти до уваги велику відчуженість селянства від міської інтелігенції,

тим більше від її еліти, яка була основним акумулятором новітньої національної свідомості та ідеології. Нарешті, думська фракція українців видавала часопис "Український вестник", який знайомив російську громадськість із українським питанням. Покладаючи велику надію на Думу, редакція "Рідного краю" разом з "Громадською Думкою", а згодом "Радою" проводила серед населення широку передвиборну кампанію, закликаючи українців не втратити свій шанс у виборах: "Радимо усім якнайщиріше тепер подбати, щоб не втратити виборного права. Бо як не доглядите тепер, то вже потім пізно буде. Все ж мусите самі для свого добра подбати, самі для себе, клопочіться, люди добрі" [2, 1906, № 7].

"Рідний край" провадив серед своїх читачів і роз'яснювальну роботу, оскільки як і самі вибори, так і форма правління були новими для монархічної держави. У розвідці "Про народні права" з цього приводу зазначалось: "Народна Рада (Дума) зібрана з народніх депутатів мусить бути старшою од усіх чиновників і міністрів, вона має правувати з народньої волі, а народня воля має бути старшою над усе" [2, 1906, № 4]. Будучи твердо переконаною, що для досягнення українцями права на конституційну самостійність варто запровадити цілу низку демократичних законів та провести ряд реформ, редакція намагалася переконати у цьому свого читача, і передовсім селян: "Як у нас заведеться така демократична конституція, тоді народ матиме велику силу і волю, і добре жити трудящим людям. Тоді не буде ні лихих чиновників, ні народних бунтів, ні революцій, бо потреби народні задовольнятимуться законним способом" [2, 1906, № 4]. Висвітлюючи вибори до Думи, редакція тижневика не могла не бути відвертою перед своїми співвітчизниками, отож з обуренням і гнівом писалося в часописі про "демократичні" заходи правоохоронних органів: "Ще ніде в світі не бачили, щоб вибори в парламент відбувалися при усиленій охрані та воєнному положенню, отже, в Росії се сталося" [2, 1906, № 22]. На жаль, ані перша, ні наступні Думи не виправдали тих надій, які пов'язувала з їхньою діяльністю українська інтелігенція.

Обстоюючи мрію української поступової інтелігенції про українську автономію, яка дасть змогу багатостраждальній Україні скинути з себе імперське ярмо, а з українців тавро "інородців", "Рідний край" намагався посіяти ці думки в усіх верствах українського народу. Усвідомлюючи, що державницькі ідеї в даний історичний момент серед більшості зденационалізованого і зросійщеної української спільноти, якій століттями вбивали у свідомість думку про вторинність українського народу, не викличуть розуміння і підтримки, редакція тижневика намагалася поступово підвести свого читача до усвідомлення своєї національної тожсамості, сформуванню почуття власної національної гідності. У розвідці Грицька Коваленка досить переконливо доводяться переваги автономії: "Немає другого способу, як тільки дати кожному народові і кожній країні самостійність у своїх місцевих ділах. Така самостійність зветься автономією. Як імперія панує над народами неправдою, неволею, силою, то народи не люблять імперії і не бажають їй добра, а під лихий час не схочуть її боронити. А як усім народам вільно і добре можна жити і розвиватися, тоді вони будуть щирими синами і оборонцями імперії" [2, 1906, № 4].

Багато місця в часописі надавалося висвітленню роботи осередків "Просвіт", що в добу національно-визвольних змагань 1905-1907 років з'явилися в багатьох куточках України. "Просвіта" проводила активну культурно-освітню діяльність, відіграла значну роль у політичному і культурному житті народу на початку ХХ століття. У нарисі "Подоріж до Одеси" відомий громадський діяч та історик Микола Аркас так охарактеризував історичну місію цього товариства: "Історія призначила нашим "Просвітам" зробити тепер таке саме велике діло на користь нашої вітчизни, яке робили колись наші братства у ХVІІ віці... Товариства, повинні з'єднатись для спільної святої праці, пам'ятаючи, що тільки у "єднанню" сила" [2, 1906, № 49].

"Рідний край" завжди охоче вміщував адреси новоорганізованих "Просвіт", розповідав про їхню діяльність. У замітці "Просвіта" у Києві" сповіщалося: "Нарешті в Києві засновано товариство "Просвіта". Інституція єсть безпартійна. Всі промовники висловлювалися звичайно на українській мові. Головою обрано Б.Грінченка" [2, 1906, № 27]. До редакції "Рідного краю" надходили численні дописи про діяльність цієї організації. Ділилися просвітяни не лише своїми успіхами, але й проблемами, що з'являлися на перешкоді їх культурно-освітньої місії: "Роботи невичерпне море, та на великий жаль більше

знаходяться критиків, ніж допомагачів та робітників на рідній ниві” [2, 1906, № 4].

Поступово організації “Просвіти” розширювали свою географію, завойовуючи симпатії серед українців. “Просвіта” вносила пожвавлення в український рух не лише словом, а й конкретними справами: організацією народних бібліотек, театрів, хорових колективів, видавництвом літератури для народу – влаштовувала літературно-музичні вечори. Привертає увагу й той факт, що найінтенсивніше “Просвіти” утворювалися в час спаду революції. На початок 1908 року в Україні діяло вже дев’ять “Просвіт” у великих містах і 30 філіалів у селах та містечках. Формальна аполітичність цих товариств приваблювала, з одного боку, інтелігенцію, яка вже боялася політичної діяльності, але й не могла залишатися бездіяльною, а з іншого – тих діячів, які вбачали в освітніх товариствах реальний засіб, що відкривав широкі можливості для продовження національно-політичної роботи під легальною вивіскою. “Просвіти” залишалися майже єдиними осередками пропаганди національно-визвольних ідей, хоча в дещо завуальованій формі.

Осередки “Просвіти” народжувалися не лише на Україні, а й поза її межами. У дописі з Кубані, який надійшов до редакції щотижневика, повідомлялося про заснування “Просвіти” у Катеринодарі: “Оце не дуже давно уряд затвердив і кубанську “Просвіту”, котра народилася на світ під назвою “Кубанського Просвітнього товариства в Катеринодарі. Фундатори постановили збудувати в найлюдніших місцях міста чотири книжно-газетних кіоска, які мусять стати осередком ширення української літератури на Кубані” [2, 1906, № 16]. З обуренням писав “Рідний край” про закриття осередків “Просвіти” [2, 1906, № 11] після указу Сенату, який оцінив роботу цих товариств як таку, що порушує громадський спокій.

Початок ХХ століття – період, коли на арену суспільного життя активно виходить інтелігенція, шукаючи свого місця в час національного відродження України. Тому однією з головних тем молоді української преси, зокрема і “Рідного краю”, була проблема інтелігенція і народ. Саме публікації на цю тему дають змогу простежити процеси усвідомлення інтелігенцією своєї історично-культурної і духовної місії. Аналізуючи риси психології української інтелігенції початку ХХ століття і завдання, що поставали перед свідомою українською інтелігенцією, М.Дмитрієв зазначає: “Освічені люди, які тепер є на Україні, мусять як можна швидше надолужити все те, що було занедбано в часи неволі. Годі вже бути самим перевертням, та й годі вже робити перевертнів з дітей народу, що ми їх просвіщатимем. Невеликий гурт інтелігенції, яка не одбилася од українства мусить взяти на себе велику і одвічальну працю” [2, 1907, № 6]. Автор окреслює коло завдань для інтелігенції, серед яких називає організацію курсів з вивчення української мови та літератури, проведення публічних лекцій з українознавства, організацію бібліотек-читалень, видання дитячих часописів.

Національно свідомі інтелігенція робила все, щоб скоротити відстань між нею і народом. У дописі Л.Жебуньова, написаному у формі листа, наявний заклик до української інтелігенції діяти сміливо, робити конкретне діло, що коли вона хоче бути заступником народу і дбати про його інтереси і добрий лад для нього і обстоювати його права, то вона повинна сама перш за все зрозуміти і визнавати то права, не бути чужинцями серед нього, бо інакше народ одвернеться від неї і знов кричатиме: “не треба вибирати панів, як се було на виборах послів до першої Думи...” [2, 1906, № 30].

Варто звернути увагу й на той факт, що стосувався української інтелігенції і мав відгомін на сторінках преси: йшлося про демократизацію складу національної інтелігенції за рахунок заможніших верств села і середніх верств міста. У цьому зв’язку викликає інтерес думка Г. Касьянова, який стверджує, що демократизація “для української інтелігенції знаходила свій конкретний вияв у посиленні соціального або соціально-генетичного зв’язку з селянством, а також з тими верствами населення, які були тісно пов’язані з селом (сільські вчителі, священики, земські діячі тощо)” [1, с. 24].

Про інтенсивне формування національної самосвідомості української інтелігенції свідчать також дискусії, які розгорнулися між різними її представниками щодо впливів інших культур на українську. Відгомін дискусій знайшов місце на сторінках “Рідного краю”. У статті “Нашим космополітам” Гр.Наш (Григорій Коваленко) обстоює право української нації на своє власне самовизначення, на її повноцінне і рівноправне місце серед інших націй: “Ми раді єднатися з іншими націями в одну велику братерську спілку,

але коли нас стирають, коли знищують наше добро і ми не бачимо нічого на заміну його, – то ми цураємося сучасного космополітизму, заснованого на ковтанні слабшого. Такий “космополітизм” дуже тхне свого роду шовінізмом, – виключністю, нетерпимістю. Через те ж то й бажано власними силами розвиватися, а дужі нації повинні зрозуміти, що зілляння народів повинно бути не в ковтанні, а в товариській спілці” [2, 1911, № 19-20].

Як бачимо, тема інтелігенції хвилювала широке коло українських громадян і молада українська преса стала трибуною, з якої проголошувалися думки та ідеї, що суттєво впливали на український рух. Цьому служили й публікації журналу, які служили потужним засобом формування національної свідомості народу, провідною думкою яких була «потреба нашого часу – просвіщати і єднати народ. Час тепер гарячий, кожний день, кожна година має велику ціну, більшу, ніж іноді десятки і сотні” [2, 1906, № 1].

До таких належить стаття “Через віщо склалася і означає назва “Малоросія”, в якій її автор Лев Падалка детально проаналізувавши усі терміни, які вживалися на позначення України, переконує читацьку аудиторію в тому, що єдиною правильною є назва “Україна”: “Історична доля надала географічному виразу України те розуміння, яке має він і в народніх устах і в літературі – розуміння окремого суцільного краю” [2, 1906, № 7].

Важливу роль у формуванні «українськості» читачів журналу відіграли “Оповідання з історії українського народу” Грицька Коваленка, в яких у популярній формі подається історією України, починаючи з доби Київської Русі і до початку ХХ століття.

Позитивно, що інтереси “Рідного краю” не замикалися лише на проблемах українців, що проживали в Російській імперії. Часопис багато уваги надавав матеріалам про життя в Галичині, що розглядалась як органічна частина України. Серед низки матеріалів про Галичину викликають інтерес статті Антона Крушельницького “Із літературного руху на Галицькій Україні” [2, 1906, № 12], Теодора Галіпа “Українська народня школа на Буковині” [2, 1906, № 22], Гната Хоткевича “Виховання галицьких українок” [2, 1912, № 11]. Така різноманітна тематика матеріалів про життя на західноукраїнських землях засвідчує прагнення редакційного комітету до консолідації нації.

Знаходили місце на сторінках часопису й матеріали, в яких обстоювалися ідеї вільного розвитку народів та їх зближення в єдину загальнолюдську сім’ю, де кожен народ мав би свою національну незалежність. Так, у статті Г. К. (Грицька Коваленка) “Переяславська рада” головною є думка про вільний розвиток кожного народу, що опинився під крилами двоголового орла: “Не Хмельницький винен, що прилучив Україну. Україна втратила потім свої вольности. Лихо не в тім, що Україна пристала до Москви, і буде з нею вкупі – може, довіку. А лихо в тім, що в Московщині, як і на Україні, завелася неволя, і людям жити тяжко стало. Тепер треба усім народом, гуртом працювати, щоб здобути добро і волю, щоб народи жили братами, і щоб один народ не гнітив другого, щоб кожен народ мав автономію” [2, 1906, № 2].

Редакція “Рідного краю” вбачала, що лише тоді можна бути інтернаціоналістом, якщо любиш і працюєш заради блага рідного краю, свого народу. Ця думка рефреном проходить у “Листі слав’янина” Ф. К.: “Кожен чоловік має обов’язок і право любити свій рідний край. Працюючи на користь землякам, працюючи тим більш на ниві просвітньої роботи, бо ж то є праця на добро своїм землякам, ми тим самим працюємо задля близьких сусідніх народів і таким шляхом все далі і далі, – на користь людям усього світу” [2, 1906, № 7].

Таким чином, розгляд публікацій “Рідного краю”, котрі стосуються актуальних проблем життя України початку ХХ століття дає змогу з’ясувати основні тенденції в суспільно-політичному русі краю в аналізований період і разом із тим ввести до наукового вжитку новий фактичний матеріал, який допоможе повніше визначити роль журналу у розвитку національно-визвольних змагань українського народу першого п’ятнадцятиріччя ХХ століття.

ЛІТЕРАТУРА

1. 1. Касьянов Г. Українська інтелігенція 1920-х –30-х років: соціальний портрет та історична доля.- К.: Глобус, 1992.- 176 с.
2. Рідний край. Часопис політичний, економічний, літературний і науковий. - Полтава-Київ-Гадяч.- 1905-1916 рр.

3. Семенко С. В. Бібліографічний покажчик до журналу „Рідний край” (1905-1916) / С. В. Семенко. – Полтава: Освіта, 1999. – 54 с. (1905-1916) - перша ластівка української легальної преси / С. В. Семенко // Рідний край. – Полтава
4. Семенко С. В. Журнал „Рідний край”, 1999. – № 1. – С. 5-9
5. Степаненко Н.С. Часопис „Рідний край”: духовні обшири українознавства: монографія / Степаненко Н.С. – Полтава : [б. в.], 2011. – 188 с.

С. Д. Горещька

Інститут журналістики Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
(м. Київ)

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ НАРКОМАНІЇ В УКРАЇНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ МАС-МЕДІА

Для підвищення ефективності боротьби з такою соціальною проблемою як наркоманія у засобах масової інформації було проведено дослідження комунікативних стратегій висвітлення проблеми наркоманії в українських друкованих мас-медіа.

У процесі роботи було визначено поняття терміну “соціальна комунікація”.

Згідно з підходами різних дослідників соціальних комунікацій, термін “соціальна комунікація” зазвичай пояснюють трояко:

- як передача інформації, ідей, емоцій у вигляді знаків, символів;
- як процес, що пов’язує частини соціальної системи одна з одною;
- як механізм, що дозволяє визначити поведінку іншої людини [5]

Методологічним підходом до вивчення явищ, процесів, функцій соціальних комунікацій, за професором В. В. Різуном, є соціальнокомунікаційний підхід.

Згідно з цим підходом, виділяються три базові функції соціальної комунікації як виду публічного спілкування:

- інформаційна функція означає, що завдяки соціальній комунікації в суспільстві передається інформація про предмети, їх властивості, явища, дії та процеси;
- експресивна функція визначає здатність соціальної комунікації передавати оціночну інформацію про предмети або явища;
- прагматична функція означає, що соціальна комунікація є засобом, який спонукає людину до певної дії та реакції.

Проведений раніше аналіз висвітлення проблеми наркоманії у засобах масової комунікації дозволив виявити низку проблем під час висвітлення в інформаційному просторі України теми наркотиків та наркоманії: це відсутність чітких уявлень стосовно частоти появи теми наркотиків у ЗМК та відсутність межі, яку не варто переступати під час висвітлення цієї теми. Отже, на даний момент дуже гостро перед журналістською наукою стоїть завдання виявлення найбільш продуктивних комунікативних стратегій та тактик, комунікативних технологій, котрі могли б активно використовуватися в боротьбі з наркоманією, сприяючи вирішенню пізнавальних, освітніх, виховних, організаційно-управлінських завдань у суспільстві.

Сучасний науковий дискурс пропонує кілька різних підходів до визначення поняття комунікативних стратегій і тактик, які базуються на теоретичній основі різних дисциплін, що вивчають спілкування: психології, логіки, етиці, теорії інформації, лінгвістичної прагматики.

Автор дослідження підтримує визначення терміну “комунікативні стратегії” Є.В.Клюєвим та Ф.С.Бацевичем. Є.В.Клюєв визначає комунікативну стратегію як “сукупність запланованих заздалегідь і реалізованих у процесі комунікативного акту практичних ходів, спрямованих на досягнення комунікативної мети” [4, с.127]. Відповідно до Ф.С.Бацевича тлумачення поняття „комунікативна стратегія” у дискурсології визначається як реалізація намірів мовця, його глобальних і локальних цілей: „оптимальна реалізація інтенцій мовця для досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль та вибір дієвих кроків спілкування та їх глибокого видозмінення в конкретній ситуації” [1,